

democratic in the early period of the activity. Besides that, some later attempts made by scholars to make the new myths about this writer up to his official and dogmatic model are considered. The last one was completely fitted into the ideological strategy of a totalitarian state.

Key words: Yuriy Fed'kovych, myth-making, psychological factors, totalitarian system politics, unification of creative personality.

Стаття надійшла до редколегії
21. 09. 2017 р.

УДК 82 (477) «18» (092)

Вікторія Колкутіна

Давня українська література в рецепції Д. Донцова: аксіологічний вимір

У статті досліджуються оцінки представників давнього письменства в рецепції Д. Донцова крізь призму іманентних для його мислення націософських та герменевтичних ідей. На матеріалі книги «Дух нашої давнини» осмислюється націософський вимір літературної герменевтики Д. Донцова, котрий невід'ємний від націоцентричних положень минулого, викладених у творах давньої української літератури. Наголошено на тому, що передумови, обставини з'явлення вказаних давньоруських пам'яток викликані реаліями історичної дійсності, у трагічні періоди, коли утверджувалася національна самобутність нації. Публіцисту близькі ці літературно-естетичні досвіди, тому що вони надихнули його розглядати націю як аксіальну дійсність, що змінює буття людини, розкриває його герменевтичну спроможність. Досліджено ейдологічну систему образів, виділених есеїстом. Виявлено, що носіями позитивних якостей виступає особлива верства людей, конкретні історичні взірці, типізовані постаті, нащадки середньовічної еліти, військово-політичної та духовно-інтелектуальної аристократії.

Ключові слова: давня українська література, літературна герменевтика, публіцистика, національна самобутність, аристократизм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Різномісна діяльність Д. Донцова викликає значний інтерес переважно в політологів, істориків, філософів, журналістів, менше – у літературознавців. Широкому загалу мислитель відомий як ідеолог українського націоналізму, політик, мислитель й менше – як націоналістичний філософ та ідеолог, націософ і націоцентричний герменевт. Літературознавче мислення Д. Донцова передусім критичне. Як критик-полеміст він осмислює літературну дійсність різних періодів, стилів та епох.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Діаграма досліджень українського та світового письменства в її основних національно-екзистенціальних виявах засвідчує виразну тенденцію Д. Донцова до залучення широкого художньо-літературного масиву від ХІ до середини ХХ століття. Цей процес спостерігався впродовж майже шістдесяти п'яти років його творчого та наукового життя. У наш час у літературознавстві простежуємо чималу кількість написаного про критика – ґрунтовні роботи О. Багана, В. Іванишина, Г. Сварник, С. Квіта, П. Іванишина. Але, на нашу думку, літературознавча сфера зацікавлень Д. Донцова, його історико-літературні студії до сьогодні залишалися не достатньо вивченими та осмисленими. Нині особливо не дослідженою є літературно-критична аксіологія та еристика мислителя, що стосується творів давнього письменства. Ця лакуна фактично не опрацьована у сучасному літературознавстві.

Мета статті – дослідити оцінки представників давнього письменства в рецепції Д. Донцова крізь призму іманентних для його мислення націософських та герменевтичних ідей. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію конкретних **завдань**: обґрунтувати поняття національно-екзистенційної герменевтики; зробити аналітичний огляд літературно-критичної аксіології та еристики мислителя щодо давнього письменства на матеріалі книги «Дух нашої давнини»; дослідити сутність аристократизму в історіографічній рецепції Д. Донцова; проаналізувати ейдологічну систему образів, виділених публіцистом.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У літературно-критичній практиці Д. Донцова можна простежити процес кристалізації національно-державницької ідеології, національної ідеї й таких її складових компонентів, як народність, історизм,

формування нації. Ці компоненти мають узагальнені риси, інтегративний характер і пов'язані з давньоукраїнською естетикою, філософією, поетикою.

Для національно-екзистенційної герменевтики важливо репрезентувати постать митця-націотворця, котрий сформує світогляд читачів у національній аксіологічній парадигмі, допоможе йому самоосмислити смислбуттєві аспекти національного буття, тим самим імпліцитно поглибить його мислення як націософське, націоцентричне. Така інтерпретаційна стратегія дозволяє зануритися в історичну ретроспективу, не вузько опрацювати виключно теми, ідеї, сюжети, образну систему як поетикальні компоненти того чи іншого твору, а декодувати їх відповідно до культурно-історичної ситуації. Подібне декодування дає можливість досягнути публіцисту рецепцію давньої української літератури в націософському трактуванні найобширніше: як модус художнього тут-буття, котрий, незважаючи на давність, живить сучасне суспільство середньовічними та козакоцентричними ідеалами, настановами, тому стає своєрідним оберігально-рятівним притулком; як частину ширшого – середньовічного західноєвропейського модусу; як витвір національної, політичної, державницької екзистенції, що передавала засадничі ідеї не у формі цілісних суджень, а яскравих образів, масштабної есхатологічної або екзистенційної візії: «Середньовічне християнство з його ідеєю Страшного Суду, янгольські фанфари, отворені гроби, Творець на троні, що судить живих і мертвих» [3, с. 492]. Врешті-решт, це й трансформовані відповідно до біблійної символіки засоби образності мови, якими Д. Донцов художньо виражає національну сутність митця. Наприклад, публіцист відтворює екзистенційно-есхатологічний образ Т. Шевченка, його неспокійний, нескорений, демонічний, мужній світогляд за допомогою біблійних тропів: «краска крові», «луна пожарів», вогонь, «червоний бенкет», «шалений танець Вальпургієвської ночі» [5, с. 67; 5, с. 70; 5, с. 69] осмислює бінарні опозиції «сакрального-профанного», «минулого-сучасного», «раціонального-іраціонального».

Націософські пошуки Д. Донцова широко супроводжувалися прикладами з давньої української літератури, зокрема, публіцист послуговувався біблійним матеріалом, чим доходив глибинної національної суті вітчизняної літератури, у герменевтичних інтелігібельних параметрах демонстрував радикально нові, методологічні моделі прочитання й осмислення художніх творів. У межах літературної герменевтики Д. Донцов розширив функціональні рубежі української культури й ідентифікував мистецьку та громадянську діяльність як націотворчу, виступив оригінальним інтерпретатором спадщини багатьох українських письменників Х–ХХ століття. Особливе місце в літературно-критичному доробку Д. Донцова займає тлумачення творчості давньоруських авторів. Безперечно, літературно-естетичні орієнтири Д. Донцова як публіциста формуються у вирі швидкоплинних суспільно-політичних подій 20 років ХХ століття, у народженні нової ідейної атмосфери.

Духовним дороговказом для свого народу публіцист вважає творчість письменників давньоукраїнської літератури. В епіцентрі його літературної герменевтики перебувала людина чину і вчинку, людина духовно активна, подієва, що активно творить як свою власну долю, так і національну історію, тому стає особливо значущою в часи соціально-політичних зрушень державницького сенсу [8, с. 72]. Носями позитивних якостей виступає особлива верства людей, конкретні історичні взірці, типізовані постаті, нащадки середньовічної еліти, військово-політичної та духовно-інтелектуальної аристократії, репрезентанти хреста й меча: «французькі шевальє, еспанські гідальго, англійські лорди». Це люди активного волевиявлення, для яких визначальною є особистісна позиція, співмірна з ідеалами чітко вираженого етичного та естетичного кодексу певної спільноти. «Стародавня аристократія», на думку літературознавця В. Крупки, утверджує генетичне продовження «найбільш героїчного і бурхливого періоду історії України» [8, с. 78], є носієм «духу історії і предків», духу «історичного минулого» [4, с. 64] та за своєю громадською позицією втілює дух національної боротьби, дух справжнього українства. Вони наділені головними чеснотами – благородством, мужністю, мудрістю, жертовністю. Таки взірцями є «постаті Володимирів і Ярославів, що збили до купи імперію, надали їй спільну загальну печать одної високої культури й віками боронили її від кочовиків». Авторіві імпонували «Антоній та Феодосій, що учивілізували «живучі звіринським обичаєм» племена, що рознесли релігійну і взагалі духовну культуру старого Києва далеко поза межі держави» [1, с. 69]. Це надзвичайні «люди особливого типу, особливої вдачі. Це – фанатики, аскети, подвижники» [1, с. 143].

У своїй літературній історіографії Д. Донцов зрідка вживав поняття «еліта». Він частіше користувався тотожним поняттям – аристократія, називаючи ним шляхетних осіб, котрі в карколомні часи сприяли піднесенню й розквіту держави, тому надавав великого значення популяризації героїчного

минулого українського народу, передусім часів Київської Русі та козацької доби. У національній історії він означив лише два періоди – середньовічний князівський та козацький, трактував їх як символи національно-визвольної боротьби. Серед духовних параметрів козащини домінували культ волі, повага до громадського авторитету, тяжіння до окремішності, демократизм державного ладу, козацька відвага («Провідна верства козацька у І. Котляревського», «Правда козацька у Гоголя», «Козацька жінка у Шевченка»). Аристократизм в історіографічній рецепції Д. Донцова характеризується прагненням подолати в собі комплекс меншовартості, піднесенням національного духу, бажанням та пошуком волі («не волі тих, що собі «ідилії творили», а такої волі, «щоб «гарцювала» [...], «танцювала», «трупамі засівала поле»» [2, с. 102]). Своєрідним символом козацького аристократизму в есеїстиці Д. Донцова постала «козацька етика», яку він інтерпретує словами Ф. Ніцше: «Шляхетна людина шанує того, хто панує над собою, хто вміє говорити і мовчати» [3, с. 159].

Книга «Дух нашої давнини» перенасичена дослідженнями княжих і козацьких літописів, давньоруської середньовічної літератури, зокрема, «Слово о полку Ігоревім». Славнозвісна пам'ятка осмислена з історіософського аспекту. Дослідник діяхронічно занурюється в «буттєво-історичну сутність, сенс досліджуваного феномену» [7]. Історія нещасливого походу Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославовича проти половців перетворюється на виявлення та осмислення «спільного творчого духу, котрий створює національне надбання і визначає увесь розвиток нації» [7]. Д. Донцов вивчає та виявляє суголосні з його часом «історії світоглядів» орачів і воїнів, питомі ознаки розвитку художнього потрактування національного буття, детально інтерпретує благородність, мужність і розум як найосновніші прикмети володарної верстви: «князі там відзначалися “кріпостою”, а серце їх “мужеством”» [1, с. 147]. Він проголошує: «До таких же хижаків, до сірих вовків рівняє дружинників князя автор „Слова о полку Ігоревім” так само, як історик конкістадорів іспанських пише, що були вони „з породи драпіжних яструбів”. Була це окрема, благородна порода людей...» [1, с. 156].

«Герменевтичний потенціал» (Е.Гірш) публіциста постає як діяхронічна методологічна модель розуміння художнього тексту, як висвітлення національно-екзистенційних домінант й інтерпретаційних можливостей шляхів розвитку сучасного йому українського письменства на засадах осмислення основних категорій минувщини: кастового розподілу суспільства, «психологічного обличчя» і «формотворчих ідей» провідної верстви, елітарності, акції-боротьби як націоцентричного способу мислення й практичного способу здобуття незалежності. Водночас ці вектори дозволили публіцисту ефективно і по-новітньому, свіжо й оригінально представити невичерпний діапазон засобів поезики, що свідчить про глибокі смислоінтерпретувальні герменевтичні можливості художнього слова. Так, ейдологічна система образів – це переакцентовані Д. Донцовим усталені, як правило, фольклорні традиційні поетикальні засоби: «Степ “Слова о полку Ігоревім” – це не розміряний степ хлібороба з жайворонками і з ясним сонечком, з безхмарним небом, і морем золотої пшениці, розманіжений, приспаний і сонний. Це інший степ, де чуто звіриний свист, де вовки грозять по яругах, де клекотять орли, на кості звірів скликають, де лисиці брешуть на червлені щити, де самі люди не поволі, мов віл, тюпають за плугом, лиш скачуть, як сірі вовки. Це грізний степ, де чорні хмари з моря йдуть, де трепещуть сині молнії, де в напруженні чекають дружинники і вої грому великого. Не орачі жнуть в цім степу золоте жито, лиш воїни збирають красні дівки половецькі й оксамити. Це степ особливих орачів, що замість плуга плугатаря несуть меч оборонця, або наїзника. [...] Був це трагічний, бо повний небезпек для воїна, степ борців і смерті, не ідилічний степ серпа й коси [...] У степу войовників не чуто пошуму нив, лиш свисти стріл, а жита не цілюють вони, лиш часто топчуть кінськими копитами. В цих обох уявах, в обох картинах степу, таких протилежних і не подібних до себе, відбивається і спосіб життя, і спосіб думання, і мрії і задуми, і цілі й завдання таких різних між собою каст – касті панівної і касті підвладної» [1, с. 244].

Окреслені настанови Д. Донцова знаходимо в його посиланнях на твори І. Галітовського, Данила Заточника, митрополита Іларіона, В. Мономаха, Ф. Прокоповича, Л. Барановича, Г. Сковороди, на Святе Письмо й апокрифи, «Ізборник Святослава», агіографічну літературу, київські та козацькі літописи. Його літературно-критичні інтерпретаційні спостереження поглиблювалися, увиразнювалися, концентрувалися в одній націософській площині: «стоїчно зносити все і не зламатися», «бути невблаганним і твердим до себе», шляхетними і мудрими, плекати «відвагу, завзяття, мужність» [1, с. 211] тощо. Ці та інші ознаки дають підставу створити публіцистові образ національного суцього, а взірці-ілюстрації до пам'яток давньоукраїнського

письменства – бажання у творах сивої давнини віднайти потужне літературне слово, котре змінило б буття і спонукало до дії, створило б героїв на взірць В. Мономаха чи Володимира Великого, людей національної культури, котрі відповідають перед нащадками. Такий інтерпретаційний механізм дозволив Д. Донцову виділити іманентні національні концепти, націософські ідеї та візії, філософські презумпції: «Ця філософія, сформульована в перлинах тодішньої літератури, яка мудрістю своєю перевищує всю мізерію літератури демоліберального століття, тримало в вічній напрузі дух тодішньої еліти, зібрана в різних “Грамотицях”, “Поученнях”, “Словах”, “Ізборниках”, “Патериках”, в яскраві формули, символи, слова й образи, які були знярядом масової сугестії і творення національної душі» [1, с. 213].

Висновки. Отже, націософський вимір літературної герменевтики Д. Донцова невід’ємний від націоцентричних положень минулого, викладених у творах давньої української літератури. Публіцисту близькі ці літературно-естетичні досвіди, бо вони надихнули його розглядати націю як аксіальну дійсність, що змінює буття людини, розкриває його герменевтичну спроможність. Вартує наголосити і на тому, що передумови, обставини з’явлення вказаних давньоруських пам’яток викликані реаліями історичної дійсності, у трагічні періоди, коли утверджувалася національна самобутність нації. Тому ефективність політичного підходу до вивчення «художніх феноменів, створених у кризовий для народного буття культурно-історичний період, коли основним смисловим питанням у національно-духовній сфері стає питання політичне» [6, с. 101], надзвичайно виразнюється, бо зумовлена націезахисною політичною тенденційністю. Окрім того, у цих середньовічних витворах мистецтва йдеться про переродження, оновлення людини внаслідок увірування. Ймовірно, Д. Донцову імпонував такий перехід людини язичницької до людини християнської, і в рецепції публіциста маємо чимало посилянь, закликів, спонукань до відродження, перемін, перетворення. Вважаємо, що давня українська література в націософському трактуванні Д. Донцова потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Джерела та література

1. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич : Відродження, 1991. – 341 с.
2. Донцов Д. Козак з мільона свинопасів / Д. Донцов // Вісник. – 1935. – Річник 3. – Т. 2. – Книжника 5. – С. 97–106.
3. Донцов Д. Літературна есеїстика : [монографія] / Д. Донцов. – Дрогобич : Відродження, 2009. – 688 с.
4. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (містика лицарства запорозького) / Д. Донцов. – Торонто : Гомін України, 1961. – 230 с.
5. Донцов Д. Пам’яті великого вигнанця / Д. Донцов // Літературно-науковий вісник. – 1926. – Річник XXV. – Т. ХС. – Книжка V. – С. 66–74.
6. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) : [монографія] / П. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2005. – 307 с.
7. Іванишин П. Методологічні аспекти вивчення українського націоналістичного руху: національно-екзистенціальна перспектива [Електронний ресурс] / П. Іванишин. – Режим доступу : <http://dontsovnics.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=63>
8. Крупка В. Рецепція козацького духу в малій прозі Леоніда Мосендза / В. Крупка // XX століття: від модерності до традиції. Естетика та поетика творчості Леоніда Мосендза : зб. наук. праць. – Вінниця : Планер, 2010. – Вип. 1. – С. 72–78.

Колкутина Виктория. Древняя украинская литература в рецепции Д. Донцова: аксиологический вектор. В статье исследуются оценки представителей древней литературы в рецепции Д. Донцова сквозь призму присущих для его мышления нациософских и герменевтических идей. На материале книги «Дух нашей древности» осмысливается нациософское измерение литературной герменевтики Д. Донцова, которое неотделимо от нациоцентрических положений прошлого, изложенных в произведениях древней украинской литературы. Отмечено, что предпосылки, обстоятельства появления указанных древнерусских памятников вызваны реалиями исторической действительности, в трагические периоды, когда утверждалась национальная самобытность нации. Публицисту близки эти литературно-эстетические опыты, потому что они вдохновили его рассматривать нацию как аксиальную действительность, которая меняет бытие человека, раскрывает его герменевтическую способность. Исследована ейдологическая система образов, выделенных эссеистом. Выявлено, что носителями положительных качеств выступает особая прослойка людей, конкретные исторические образцы, типизированные фигуры, потомки средневековой элиты, военно-политической и духовно-интеллектуальной аристократии.

Ключевые слова: древняя украинская литература, литературная герменевтика, публицистика, национальная самобытность, аристократизм.

Kolkutina Victoria. Ancient Ukrainian Literature in the Reception of D. Dontsov: Axiological Vector. It is studied in the article the assessments of representatives of ancient literature in the reception of D. Dontsov through the prism of the inherent for his thinking of the Nazi and hermeneutic ideas. On the material of the book "The Spirit of Our Antiquity", the national dimension of the literary hermeneutics of D. Dontsov is comprehended, which is inseparable from the national-centric positions of the past, that are set forth in the works of ancient Ukrainian literature. It is noted, that the prerequisites and circumstances of appearance of this Old East Slavic monuments are caused by the realities of historical actuality, in the tragic periods, when the national identity of the nation was affirmed. The publicist was close to these literary and aesthetic experiences, because they inspired his nation as an axial reaction that changes the being of a person, reveals his hermeneutic ability. The imagery system of images, that is isolated by the essayist was studied. It was revealed, that the bearers of the positive qualities of a particular special individuals, specific historical models, typed figures, descendants of the medieval elite, military-political and spiritual-intellectual aristocracy.

Key words: ancient Ukrainian literature, literary hermeneutics, publicism, national originality, aristocracy.

Стаття надійшла до редколегії
20. 11. 2017 р.

УДК 821.161.2-1.09

Надія Колошук

Аналіз окремого поетичного тексту (на прикладі вірша В. Свідзінського «Невже ми не вийдем з мороку книг?..»)

У статті пропонується методика аналізу окремого поетичного тексту, що містить 7 рівнів: 1) біографічно-текстологічний та тематичний, 2) образно-предметний; 3) лексично-образний; 4) фонетично-ритмічний та синтаксичний; 5) емоційно-образний та ідейно-образний; 6) композиційно-архітектонічний; 7) жанровий. Приклад – текст вірша В. Свідзінського «Невже ми не вийдем з мороку книг?..». Жодний алгоритм не може бути використаний механічно – питання за питанням, рівень за рівнем. У конкретному випадку, за законом герменевтичного кола, йдемо від того, що зрозуміло, до того, що в підтексті. Важливо не зруйнувати внутрішню цілісність тексту, пам'ятаючи про те, що «повний аналіз» – лише ілюзія, оскільки істинна поезія невичерпна у своїх смислах, і кожна нова вдала читацька / дослідницька інтерпретація відкриває перспективу для наступних.

Ключові слова: аналіз поетичного тексту, рівні аналізу, В. Свідзінський, ескапізм, вірш «Невже ми не вийдем з мороку книг?..», ілюзія повноти інтерпретації.

Постановка наукової проблеми та її значення. «Не забуваймо, що поет... завжди пише не дискретними "творами", а, сказати б, "кластерами", "тронами" творів... <...> ...Одиницею виміру поезії є не вірш, а книжка», – стверджує Оксана Забужко, посилаючись на багатьох поетів – «від Б. Пастернака до Ч. Мілоша й О. Паса» [2, с. 259]. Однак, щоб прочитати поетичну книжку, треба зрозуміти в ній кожен вірш – за законом відомого з давніх-давен герменевтичного кола. Важливо володіти методикою такого прочитання, використовуючи чи не всі відомі в літературознавстві методи: історико-літературні, компаративні, рецептологічні, віршознавчі, міфокритику та психоаналіз тощо. У своїй викладацькій практиці я користуюся давно виробленим алгоритмом, який містить 7 рівнів аналізу окремого поетичного тексту. Воднораз вони не можуть бути випробувані на окремому занятті – занадто багато часу потрібно, щоб обговорити всі аспекти змісту й поезики навіть невеличкої поезії. Із переліку вказаних нижче запитань щоразу вибираю мотивовані конкретним текстом, тобто ті, відповідаючи на які, пояснимо незрозуміле, розкриємо приховане в підтексті, відчуємо нероздільність форми і змісту.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Про різноманітні підходи та методологічні шляхи і методичні прийоми аналізу поезії літературознавці й учителі-філологи пишуть повсякчас. Прикладом може бути публікація «Студій одного вірша» (на прикладі сонета Лесі Українки «Дихання пустині») з матеріалів конференції, яку проводила кафедра теорії літератури та зарубіжної літератури факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в червні 2013 року. Кілька оригінальних спроб такого «перехресного» чи